

# КЛАСИФІКАЦІЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

**Євгенія  
Поліщук,**  
к. е. н.,  
доцент кафедри  
банківських  
інвестицій  
ДВНЗ «Київський  
національний  
економічний  
університет  
імені Вадима  
Гетьмана»

*Розглянуто різні підходи щодо класифікації небанківських фінансових установ. Визначено та охарактеризовано їх види.*

**Постановка проблеми.** Нині важко уявити розвинену економіку без таких суб'єктів ринку як фінансові посередники. Серед них важливе місце посідають небанківські фінансові установи. На рівні з банками на них покладено виконання важливих функцій. Зокрема, вони є постачальниками грошових ресурсів на фінансових ринках. Тому вони є потужним потенціалом розвитку інших галузей економіки. На жаль, в Україні небанківські фінансові установи не досягли прийнятного рівня розвитку, тобто такого, щоб вони обслуговували у повній мірі потреби суб'єктів господарювання у фінансових послугах. Не зважаючи на наявність відповідного законодавства, залишаються досі відкритими питання щодо класифікації небанківських фінансових установ.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню теоретичних аспектів діяльності небанківських фінансових установ присвячені праці багатьох вчених. Так, серед вітчизняних науковців варто виділити праці Гладчук О.М., Дорош О.Л., Колесніченко В.Ф., Колодзієва О.М., В.В. Корєєва, Реверчука С.В. тощо. Серед зарубіжних Курманбекова Р.О., Мишкіна Ф., Назарової М.Г. та інші. Зауважимо, що попри вагоме значення цих праць у теорії фінансів часто небанківські фінансові установи досліджують у загальному контексті діяльності фінансових установ. Ми, все ж таки, хочемо звернути увагу саме на класифікацію небанківських фінансових установ як самостійних учасників ринку.

Тому метою нашої статті буде дослідження питань класифікації цих фінансових посередників, що в подальшому поглибить теоретичні засади їх діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Як було визначено у попередніх наших дослідженнях, *небанківські фінансові установи* це вузькоспеціалізовані фінансові посередники, які або акумулюють, конвертують та направляють вільні грошові ресурси суб'єктів господарювання в інвестиційні процеси з метою досягнення комерційного або іншого ефекту або збереження вартості грошей у часі.

На інвестиційному ринку функціонують різні небанківські фінансові установи. Кожна з них, як видно із визначення, відрізняється своєю специфікою діяльності. Так склалося, що в різних країнах переважно провадять свою діяльність одні й ті ж самі НБФУ, але мають дещо різні назви, тому пропонуємо зупинитися детальніше на їх класифікації.

У класифікації, що прийнятна у США спостерігаємо такий підхід щодо видів небанківських фінансових посередників. Так, по-перше, їх не розділяють на банківські та небанківські установи. По-друге, усі фінансові інститути поділені в залежності від пропонованого виду фінансових послуг: депозитні установи (банки, кредитні спілки, ощадно-позикові інститути); контрактно-ощадні інститути (пенсійні фонди, страхові компанії); інвестиційні посередники (інвестиційні банки, фінансові компанії, іпотечні банки). Також цю класифікацію можна віднести до функціональної, адже чітко виділяються три основні функції: зберігання і примноження заощаджень, захист майнових інтересів у разі настання певних подій та інвестиційна функція [1, с. 205].

Школьник І.О. також розглядає небанківські фінансові установи в кон-

тексті фінансових посередників за характером здійснення операцій: депозиторські установи (класичні комерційні банки, ощадні установи, кредитні спілки), ощадні установи контрактного типу (страхові компанії зі страхування життя, страхові компанії, що забезпечують інші види страхування, недержавні пенсійні), інвестиційні посередники (інвестиційні фонди, інвестиційні банки, компанії з управління активами) [2].

Схожу думку має Дорош О.Л., яка виділяє такі види небанківських фінансових інститутів: 1) договірних (страхових компаній, пенсійних фондів, ломбардів, довірчих товариств); 2) інвестиційних (інвестиційних фондів та компаній, фінансових, лізингових і факторингових компаній); 3) депозитних (кредитних спілок, будівельних товариств) [3]. Втім, на відміну від Школьника І.О., вона розглядає їх класифікацію самостійно від усіх фінансових посередників.

О. Вовчак та Л. Крентовська розробили досить детальну класифікацію фінансових посередників (див. табл. 1), де було зазначено, що пара банківські установи потрібно ділити на страховий сектор (страхові компанії та пенсійні фонди), кредитні установи (фінансові компанії, кредитні спілки, ломбарди, факторингові компанії, лізингові компанії), інвестиційні установи (інвестиційні компанії та інвестиційні фонди).

Фредерік Мишкін - вчений зі світовим ім'ям - виділяє серед небанківсь-

ких фінансових установ такі: страхові компанії, пенсійні фонди, пайові (взаємні) фонди, фінансові компанії (торгові фінансові компанії, компанії по роботі із споживчим кредитом, факторингові компанії), державні фінансові посередники (федеральні кредитні агентства), установи, що працюють на ринку цінних паперів (інвестиційні банки, брокери та дилери, біржі) [5]. У цій класифікації, на жаль, ми не побачили кредитні спілки та ломбарди. Втім, очевидно, що це є компанії по роботі зі споживчим кредитом. Не знайшли місця у цій класифікації й довірчі товариства.

Також заслуговує на увагу й інший підхід, сутність якого полягає у тому, що серед небанківських фінансово-кредитних установ діють такі: кредитні спілки, страхові компанії, інститути спільного інвестування, ломбарди, Пенсійний фонд України, довірчі товариства [6]. По-перше, нам здається, що є зайвим поділ небанківських установ на фінансові і кредитні, адже суб'єкти кредитної системи (кредитні установи) є частиною фінансової. Тому, аби уникнути тавтології варто зупинитися лише на небанківських фінансових установах. По-друге, у цій класифікації серед пенсійних фондів представлена лише компанія національного значення - Пенсійний фонд України. В цьому аспекті такий підхід вважаємо обмеженим, оскільки зараз на українському ринку присутні і недержавні пенсійні фонди.

Таблиця 1

Класифікація фінансових посередників за О. Вовчак та Л. Крентовською [4, с. 8]

<b>ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ</b>
<b>ЗА ХАРАКТЕРОМ ДІЯЛЬНОСТІ:</b> кредитно-інвестиційні, допоміжні (опосередковані)
<b>ЗА ФОРМОЮ ВЛАСНОСТІ:</b> державні, приватні, акціонерні
<b>ЗА ЮРИДИЧНИМ СТАТУСОМ:</b> юридичні та фізичні особи
<b>ЗА ОРГАНІЗАЦІЙНОЮ ФОРМОЮ:</b> акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства, спеціальні відділи (філії та представництва)
<b>ЗА МЕТОЮ ДІЯЛЬНОСТІ:</b> отримання прибутку, задоволення потреб суб'єктів у фінансових послугах
<b>ЗА ТЕРИТОРІЮ ДІЯЛЬНОСТІ:</b> всеукраїнські, регіональні, міжнародні
<b>ЗА УЧАСТЮ У ФОРМУВАННІ ПРОПОЗИЦІЇ ГРОШЕЙ:</b> банки, небанківські фінансово-кредитні та допоміжні установи
<b>ЗАЛЕЖНО ВІД ПЕРЕЛІКУ ОБСЛУГОВУВАННЯ УЧАСНИКІВ РИНКУ:</b> спеціалізовані та універсальні
<b>ЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНУ ВЛАДИ, ЩО ПРОВОДИТЬ КОНТРОЛЬ ЗА ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ:</b> Національний банк України, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
<b>ЗА ВІДПОВІДНІСТЮ ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВУ:</b> легальні, напівлегальні, нелегальні

По-третє, потрібно у класифікації визначити ще такі суб'єкти, як фінансові компанії.

Подібну думку можемо спостерігати у роботі за загальною редакцією В.Д. Базилевича, де небанківські установи також розділяють на фінансові та кредитні, при чому останні діляться на депозитні (кредитно-ощадні асоціації та кредитні спілки) та недепозитні (фінансові компанії, інвестиційні компанії, страхові компанії, державні та недержавні пенсійні фонди, взаємні фонди). У цьому підході лишається незрозумілим питання кредитно-ощадних асоціацій, за логікою авторів, до них, мабуть належать ті ж самі ломбарди. До того ж, якщо є поділ установ на фінансові та кредитні, то чому фінансові компанії віднесено до не депозитних кредитних установ?!

Досить нестандартною є думка М.Г. Назарової. Так, небанківські посередники вона ділить на: страхові компанії та компанії перестраховування, пенсійні фонди, лізингові фірми, трастові (довірчі) рахунки; страхові біржі та компанії перестраховування, що об'єднані в синдикати або консорціуми, які працюють як біржі; взаємні фонди, холдинги, фінансово-промислові групи [7]. Але, на нашу думку, у наведеній класифікації є певні суперечливі моменти: трастові (довірчі) рахунки власне рахунки не можуть бути фінансовими установами, нерозкритим лишається питання функціонування страхових бірж, крім того, ми незгодні з тим, що фінансово-промислові групи це небанківські фінансові установи. Вони можуть бути складовою фінансово-промислової групи, але сама група не може бути організацією такого типу.

Досить поширеною та цілком прийнятною є така точка зору, яка полягає у тому, що до небанківських фінансових установ належать: страхові компанії, довірчі товариства, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди та взаємні фонди інвестиційних компаній, факторингові компанії, лізингові компанії, ломбарди [8]. Втім, і цей підхід не позбавлений недоліків: ми вважаємо, що до небанківських фінансових посередників треба також відносити державні пенсійні фонди, оскільки, наразі вони мають вагомніше значення у розвитку економіки.

Колодзієв О.М. та Колесніченко В.Ф. у складі кредитної системи виділяють парабанківські установи. До них належать: спеціалізовані кредитно-фінансові установи (лізингові компанії, факторингові компанії, брокерські та дилерські установи, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії, ломбарди, кредитні товариства, трастові компанії, інвестиційні компанії, каси взаємодопомоги) та установи поштово-ощадної системи (поштові відділення, поштово-ощадні установи) [9]. Така точка зору, звичайно, може існувати, але, ми вже обумовили те, що установи можуть бути тільки фінансовими, але аж ніяк не фінансово-кредитними. Через це, ми вважаємо, не потрібно виділяти установи поштово-ощадної системи в окрему групу.

Досить влучно зауважив професор Корнєєв В.В.: «У різних країнах до числа небанківських інститутів належать відмінні за назвою, але однакові за ринковими ознаками організації». Далі він продовжує, що це інвестиційні (фінансові) компанії та фонди, страхові та трастові компанії, позичково-ощадні асоціації, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо [10]. Як бачимо, досить загальна класифікація, у якій з'являються позичково-ощадні асоціації.

Подібну думку має Рубанов П.М., де у класифікації фінансових посередників виділяє парабанківські установи, до яких належать: кредитні установи (кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії, лізингові компанії, факторингові компанії), інвестиційні установи (інвестиційні компанії та інвестиційні фонди), страхові установи (страхові компанії та пенсійні фонди) [1].

В науковій праці за редакцією Ватаманюка З. небанківські фінансово-кредитні установи поділено за двома критеріями: 1) за характером залучення вільних грошових коштів на фінансовому ринку (формування пасивів); 2) за основними послугами.

На наш погляд, серед запропонованих класифікацій, така найточніше відображає природу небанківських фінансових інститутів. Однак, і вона не позбавлена недоліків. Так, на нашу думку, ломбарди, хоч і є договірними інститутами, але їх послуги мають короткотроковий характер, на відміну від страхових компаній, пенсійних фондів та

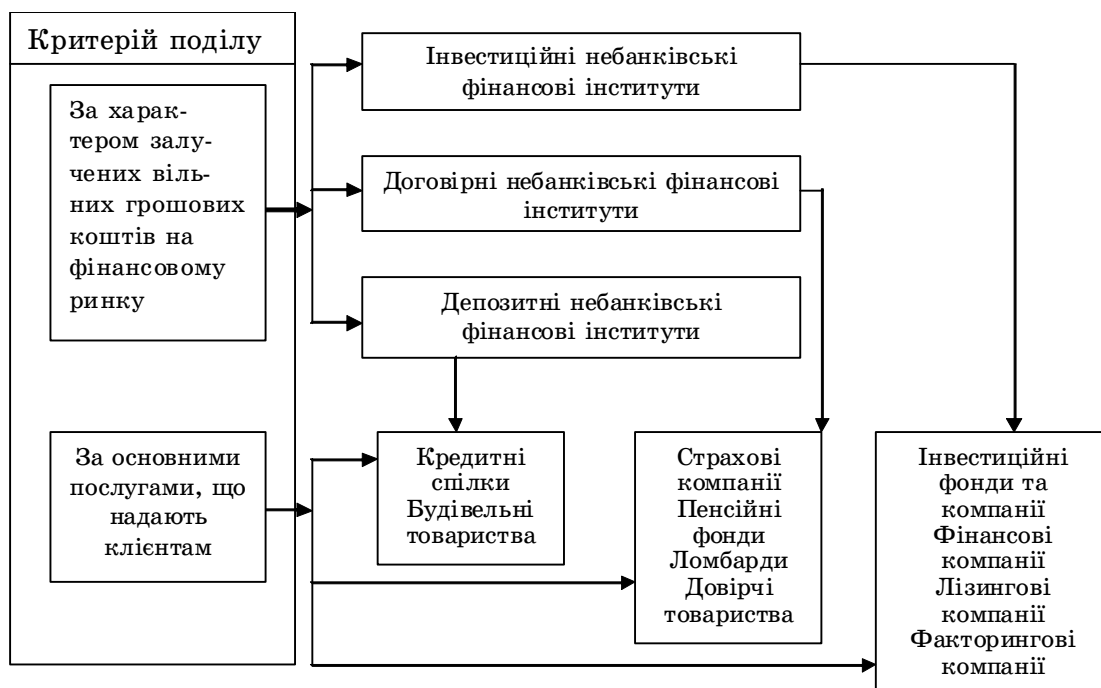


Рис. 1. Класифікація небанківських фінансових інститутів [11].

довірчих товариств. У цій класифікації потрібно відмітити спробу авторів зобразити її, як систему взаємопов'язаних елементів. Але за критерієм основних послуг, ми б віднесли ломбарди до групи кредитних спілок та будівельних товариств.

У праці В. Юровицького «Еволюція грошей» ми бачимо такі види НБФУ: трастового характеру (взаємні фонди, коштами яких розпоряджаються компанії з управління активами), фінансові компанії ймовірного характеру (лотерейні, букмекерські компанії, ігрові дома), кредитно-ощадні установи взаємодопомоги (каси взаємодопомоги), кредитні установи, що надають кредити під заставу тих чи інших цінностей (ломбарди), пенсійні фонди, страхові компанії, кредитно-карткові компанії тощо [12]. Це досить нестандартний підхід: він дозволяє подивитися на досліджувану проблему з іншого боку, втім не враховує загальноприйнятих тривіальних речей. Так, наприклад, у ній ми не побачили кредитних спілок, лізингових компаній тощо.

Л. Ю. Сисоєва відносить НБФУ до складу інфраструктурних фінансових посередників, так саме як і банківських. І виділяє наступні: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, небанківські кредитні установи, лізингові компанії, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами

[13]. На наш погляд, не варто називати перелічені НБФУ інфраструктурними фінансовими посередниками, оскільки у деяких класифікаціях виокремлено допоміжні небанківські фінансові посередники, такі як, дилери, брокери, біржі тощо. Оце й будуть інфраструктурні фінансові посередники.

За Каракуловою І.С. небанківські фінансові посередники за основними ознаками класифіковано за: формою власності (державні; недержавні/приватні); способом організації (організовані централізовано; організовані децентралізовано; організовані самостійно); територіальним розміщення (функціонують: у межах певної території; на території всієї держави; як на території всієї держави, так і за її межами); категоріями клієнтів, яким надаються послуги (юридичним особам; юридичним та фізичним особам); за тривалістю дії (у реальному часі; з відстрочкою на визначений період часу; з відстрочкою на невизначений період часу); формами (небанківські фінансові посередники, що здійснюють залучення коштів суб'єктів господарювання, надають послуги як залучення коштів, так і кредитування, надають інвестиційні послуги, послуги довірчого управління, поручительства та технічно-посередницькі послуги у сфері грошового обігу); типами послуг (страхування; недержавного пенсійного за-

безпечення; інвестиційних послуг; ломбардів та кредитних спілок; інші послуги фінансових компаній) [14].

Такий підхід, на нашу думку, є доволі повним, але ми пропонуємо його доповнити. Зобразимо це у наступній таблиці:

Отже, ми узагальнили та доповнили класифікацію небанківських фінансових установ. Важливим додатковим критерієм ми вважаємо «За участю в інвестиційних процесах». Адже не всі НБФУ приймають участь у забезпеченні інвестиційних процесах по-різному. Так, наприклад, страхові компанії та пенсійні фонди направляють залучені кошти переважно на ринок цінних паперів; кредитні спілки здатні обслуговувати бізнес-процеси малих та середніх підприємств тощо.

Вважаємо, що така класифікація допоможе глибше зрозуміти роль та участь небанківських фінансових установ в

інвестиційних процесах. На що й будуть спрямовані наші подальші дослідження.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Рубанов П.М. Види та роль фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи / П.М. Рубанов // Вісник Запорізького національного університету. - №3(15), 2012.- С. 204 - 209

2. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія / І.О. Школьник. Суми: ВВП «Мрія 1» ТОВ, УАБС НБУ, 2008 - 348 с.

3. Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / О. Л. Дорош. Львів, 2003. 22 с.

4. Вовчак О., Крентовська Л. Фінансове посередництво: економічна сутність

Таблиця 2

Класифікація небанківських фінансових установ\*

Критерій класифікації	Види
За формою власності	Державні, приватні, змішані
За приналежністю до фінансово-промислових угруповань	Ті, що в складі ФПГ, Самостійні
За територіальним залученням капіталу	Ті НБФУ, що діють на внутрішньому ринку, Ті НБФУ, що діють на зовнішньому ринку
За територіальною направленістю капіталу	Регіональні, національні, ті, що діють поза межами держави
За категоріями обслуговування клієнтів	Ті НБФУ, що обслуговують лише юридичних осіб, Ті НБФУ, що обслуговують лише фізичних осіб, Ті НБФУ, що обслуговують і юридичних осіб, і фізичних осіб,
За тривалістю здійснених фінансових операцій	У реальному часі, З відстрочкою на визначений період часу, З відстрочкою на невизначений період часу,
За формами послуг	Залучення коштів, Залучення та кредитування, Кредитування
За видами послуг	Страхування (лайфові та нелайфові компанії) та перестрахування, Пенсійне забезпечення, Ломбардні послуги, Кредитування кредитних спілок та кредитних компаній, Лізингові послуги, Факторингові послуги, Довірче управління, Технічно-посередницькі послуги
За участю в інвестиційних процесах	Основні (ті, що формують пасиви, а потім їх розміщують), Допоміжні (дилери, брокери, установи, що здійснюють переказ коштів)
За органом державної влади, що здійснює контроль за діяльністю НБФУ	Центральний банк, Комісії з регулювання ринків фінансових послуг, Комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів тощо.

\*\* Розроблено автором на основі [4, 8, 12, 14]

та класифікація/ О. Вовчак, Л. Крентовська// Вісник Національного банку України. - №8, 2012. С. 4-9

5. Economics of Money, Banking, and Financial Markets, 10th Edition. 2009. P. 880.

6. Буднік М.М., Мартюшева Л.С., Сабліна Н.В. Фінансовий ринок. Навчальний посібник. - Харків, Вид. ХНЕУ, 2007

7. Назарова М.Г. Статистика фінансов. Учебник. - Издательство Омега Л, Москва, 2007.

8. Інституційна інвестологія: Навч. посібник/ За заг. Ред.. д-ра екон. Наук., проф.. С.К. Реверчука. К.: Атіка, 2004, - 208 с.

9. Колодзієв О.М. та Колесніченко В.Ф. Гроші і кредит. Підручник. Київ. Вид. Знання, 2010.

10. Корнєєв В.В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках. Київ, 2003, - 376 с.

11. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика: монографія/За ред. Зіновія Ватаманюка. Л.: Новий світ 2000, 2005, - 362 с.

12. Эволюция денег: денежное обращение в эпоху изменений. Юровский В. Издательство: ГроссМедиа, 2005г.

13. Сисоєва Л.Ю. Банки України в інтеграційних процесах та інвестиційному ринку [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / Л. Ю. Сисоєва; ДВНЗ «УАБС НБУ». - Суми, 2011. - 22 с.

14. Каракулова І.С. Небанківські фінансові установи на ринку фінансових послуг України: дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / І. С. Каракулова. Київ, 2008. 234 с.